

A Márciusi Front szétverése

A Gondolat című folyóirat 1937. 2. száma így számolt be a népi írókat ért hatalmi atrocitásokról: „Féja Géza könyvét elkobozták. A „Viharsarok” a Tisza vidéki magyar dolgozó tömegek sötét nyomorúságát panaszolta. A jobbszélső sajtó, mely szabályos időközönként a „hárommillió magyar koldus” szószólójának hirdeti magát, zajos vezércikkekben helyezte az elkobzást.

Veres Pétert két napig faggatta a balmazújvárosi csendőrörs. Kezét, lábát merőlegesen kinyújtva, arcát a mennyezet felé fordítva, órákig tartó görcsös mozdulatlanságban kellett a nyomozók kérdéseire válaszolnia. Súlyos vádpontokat kellett tisztáznia: miért érintkezett Móricz Zsigmonddal és Illyés Gyulával? Kéziratait és könyveit elvitték. A jobbszélső sajtó, mely a magyar földmunkásság ügyét harsányan „karolja fel”, amikor konkrét támogatás veszélye nem fenyeget – nem méltatta megírásra a magyar földmunkásság nagyszerű írójának esetét.

Féja Géza ma az egyesült jobboldali erők hajszájának céltáblája. Veres Péterre hasonló sors vár. El akarják némítani őket, meg akarják félemlíteni híveiket. A hatósági intézkedéseknél (melyeket most nem bírálunk) is súlyosabb ennek a frontnak messze ágazó, hol látható, hol láthatatlan ténykedése. Célja félreérthetetlen: leszámolni a „Márciusi Front”-tal és mindazokkal, akik őszintén állottak a hárommillió magyar koldus ügye mellé, akik a „társadalmi kapillaritás” és a „nagybirtok evolúciós feltörése” helyett becsületes, gyökeres földreformot követelnek. A nemrég még népi szólamokkal hangos jobbszélső hasábok most a nagybirtok „nemzetgazdasági értékeit” méltatják, és az ügyességet megelőzve türelmetlen hévvel fogalmazzák a vádiratot Féja ellen.”

A Veres Péter elleni házkutatás, elkobzások és a két napos csendőrörsi tartózkodásra 1937 áprilisában került sor. Későbbi beszámolóiból tudjuk, hogy mégsem ez volt a legkeményebb találkozása a rendvédelemmel, miután 1919-et követően négyszer megverték.

Miért vadult meg a Horthy-rezsim ilyen mértékben 1937 késő tavaszán? Mi magyarázza a népi írókkal szembeni fellépések megszorodását? A háttérben a Márciusi Front megjelenése és páratlanul gyors sikere állt. Március 15-én váratlan tömeg, sok ezer diák tartott nagygyűlést a múzeumkertben. A három szónok – Zilahy Lajos, Féja Géza és Kovács Imre – három író volt. Idézzük fel a Magyar Út tudósításában Zilahy Lajos beszédének egy részét: „Harcoljatok a magyar nép szociális boldogulásáért, akkor önmagatokért fogtok harcolni. Ismerjétek meg a magyar népet, s akkor saját sorsotok útját is megismerhetitek. Nézzétek meg, mit adott az elmúlt évtizedek politikája: kenyér helyett indulatokat. Mi, írók gondolatokat akarunk adni. Ez az egyenlőség és testvériség gondolata. Az egyenlőség a jogot, a testvériség a kötelességet jelenti... A revízió, a Dunakönföderáció a szociális megújulás egységes állásfoglalást követel. Az egységes gondolat kialakulását az a nyomás akadályozza, ami fölülről jött rátok... Nektek kell megalkotni az ifjúság egységes szellemi frontját. Ez a cselekvés föltétele s az új honfoglalás kezdete.”

Éles vádbeszéd volt ez az uralkodó kurzus ellen, amit Féja Géza folytatott, aki a jelen rabságát csak abban látta a múlt századitól eltérőnek, hogy nem az osztrák, hanem a feudalizmus és a kapitalizmus cenzúrája ül a magyar szellemem. Beéri-e az ifjúság ennek a két elnyomónak a morzsányi engedményeivel, avagy történelmet csinál? – tette fel a kérdést a hallgatóságnak. A választ már Kovács Imre adta meg: új márciusra van szükség, és ennek jegyében olvasta fel a Front 12 pontos követelését. A lelkesedés, a siker kimondhatatlan volt. Illyés már nem szavalhatta el Petőfi Sándor A nép nevében című költeményét, mert ezt a rendőrség megakadályozta, de erre nem is volt szükség. A vak is látta, hogy új, demokratikus tömegmozgalom született. Vagyis születhetett volna, ha a Horthy-hatalom valóban demokratikus politikai eszközök alkalmazásában gondolkodik. Szó sem volt azonban erről. A rendőri-csendőri-ügyészi és cenzurális megtorló-elfojtó gépezet működésbe lépett.

1937 őszén nemcsak Féja Géza Viharsarok és Kovács Imre Néma forradalom című szociográfiáját nem bírta elviselni a hatalom, de eljárás indult Erdélyi József, Illyés Gyula, Szabó Dezső, Tabáry Géza és a szélsőjobbról Málnási Ödön ellen is. Féljárt első fokon öt hónapra, Kovács Imrét három hónapra ítélték, műveiket elkobozták. 1937. november 24-én Illyés Gyula Rend a romokban c.

verseskötetét foglalták le a Megjelenik c. verse miatt. Ez az a kötet, amelyben így szól egy aggodalmaskodó főúrhoz a költő:

*Izgatunk? Nekem fáj legjobban, hogy téged,
S nem szabadságharcra igábatört néped!*

1937 decemberében elkobozzák a Híd folyóiratot, és Potoczky Kálmán, Kárász József, Kovács Imre, Erdélyi József ellen is eljárást indítanak. A fenyegetés azonban a más kört érintő súlyosabb ítéletekben manifesztálódik: Vértes Györgyöt a Gondolat szerkesztőjét letartóztatják, és három évre ítélik. Miután kiderül, hogy a népi írók sikeres előadók, hamarosan szaporodni kezdenek a rendezvénytiltások is. Különösen érzékenyen érinti a Márciusi Frontot a kecskeméti találkozózt előkészítő Centrál kávéházi megbeszélés 1938. január 19-i rendőrségi felosztatása. Félreértés ne essék, nem tüntetésekről, csak valamilyen helyiségben tartott összejövetelekről van szó. Salamon Konrád így értékelte ezt az akciót: „Ennek az értekezletnek a meghíúsulása – bár ez a tett pillanatában még nem látszott – volt az első olyan csapás a Márciusi Frontra, mely megtörte annak lendületét.”¹ Ezt követően jól látszik, hogy a hatóságok a pereknél jóval hatékonyabb eszközt vetnek be: lehetetlenné teszi a Front képviselőinek valamennyi nyilvános fellépését, amivel megakadályozza szellemi befolyásának növekedését, elsősorban a parasztság körében.

Egy 1937. december 20-áról származó csendőrségi jelentés teszi világossá ennek politikai hátterét és szándékát:

„Mindezek a tények és ténykedések alkalmasak arra, hogy a megszállott területen élő magyarságban idegenkedést szüljenek Magyarország ellen, és így az antirevizionista propagandát elősegítsék. Ennek a végcélnek elérése egyedül az utódállamok és a szovjet érdekében áll. Ezért az a ténykedés, hogy a magyarországi viszonyokat tudatosan elferdítve, túlozva, egyoldalúlag tüntetik fel, szerves részének kell tekinteni a Magyarország ellen irányuló s Prágából–Moszkvából irányított propagandának és agitációnak.

Működésük éppen ezért nemcsak külpolitikai szempontból nem kívánatos, hanem az ország belső nyugalma szempontjából sem. Működésük, szervezkedésük és összeköttetésük nemcsak a szorosan vett írókat és értelmiségi osztályokat öleli fel, hanem a munkás és paraszt tömegeket is, amint az az idézetekből is kitűnik. Így aztán a paraszt tömegeket fogékonyra teszik a baloldali szervezkedés céljaira. Ezt a forradalmi irányú irodalmi előkészítést azután nyomon fogja követni a mozgalmi szervezkedés a forradalom gyakorlati végrehajtására, amelyet jövő év (1938) tavaszára szervezetileg is megépíteni kívánnak.

A felsorolt adatok mutatják, hogy a „Márciusi Front” és egyéb írói körök egyes tagjai tudatosan és szándékosan kommunista forradalom gondolköre alapján keresik a mai magyar társadalom problémáinak megoldását, ebbe mindig több és több írótt vonnak be, akik a valódi célok ismerete nélkül közreműködnek egy új kommunista forradalom szellemi előkészítésében.”²

Ennek ellenére 1938 márciusában újrafogalmazták és megjelenik a Márciusi Front programja a Híd és a Válasz című folyóiratban. Ezt Erdei Ferenc és Féja Géza jegyzi. A hatóságok nyomban perbe fogják őket, továbbá Illyés Gyulát, Sárközi Györgyöt, Kovács Imrét az 1921. II. tc. 7. §-ába ütköző vétség miatt, azaz olyan valótlan tények állítása és terjesztése miatt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse.

Így érkezünk el 1938. március 15-éhez. Betiltják a Múzeum kerti ünnepséget, de még rendelkezésre áll az egyetem területe, a Trefort kert. Ezt követően 1938. március 27-én betiltják a Debreceni Református Társaság ünnepségét. Elég annyi, hogy népi írók fellépéséről értesüljön a rendőrség.

Hogy a bíróság különösebb esélyt nem kívánt adni a perbe fogottak számára, azt az 1938. április 21-én született első fokú ítélet indoklásának egy része világosan jelzi. „Hogy az említett tényállítások valótlanok, hogy az ország „dolgozó elemei” – tehát mondhatni az egész magyar nemzet – elnyomatásban nem élnek, – s ebből következőleg az ezen állított állapothoz kapcsolódó állítások sem helytállóak – azok bizonyítása nem szükséges – lévén az köztudomású.

¹ Salamon Konrád: A Márciusi Front. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 119.

² Féja Géza: Márciusi Front. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2003. 154–155.

A magyar törvények a polgári jogegyenlőség sarkalatos elvén alapszanak, ebből következőleg is Magyarország az alkotmányos szabadság országa, miből is következőleg a vádlottak által vázolt helyzet nem valóságnak megfelelő.”³

A vádlottak vallomásaikban ugyan neveltségessé teszik a vádakat, az ügyész és a bíróság azonban szemérmetlenül elfogult. A tényeket azért még így sem hagyhatják teljes mértékben figyelmen kívül, így az ítélet figyelmeztetően enyhe, Illyés Gyula, Sárközi György, Kovács Imre egy hó, Erdei Ferenc és Féja Géza két hó fogházat kapott. Jó hosszú eljárás után a táblabíróságon 1939 áprilisában ez enyhül, végül a Kúria 1940-ben a közkegyelem alá esőként megszünteti az eljárást. Ekkor azonban már a múlté volt a Márciusi Front.

Azt kell mondanunk, hogy a legkevésbé a perek tántorították el a népi írókat a további harctól, sőt ezt ki is lehetett használni a közvélemény előtt. A perek nyilvánosak voltak, így a gyorsírói jegyzeteket ki lehetett adni, a baloldali sajtó pellengérré állította az ügyészséget és a bíróságot, a per tehát visszafelé sült el, a támogatók köre bővíthetett.⁴

Tegyük fel azonban a kérdést, hogy valóban olyan veszélyes volt a Márciusi Front, mint ahogy azt a hatóság látta, hiszen az önmagát nem politikai, hanem szellemi mozgalomként aposztrofálta? Véleményem szerint igen, de nem a kommunista szervezkedés és az 1921. III. törvénycikk 2. pontjában megjelölt okok miatt.⁵ A veszély elsősorban abban állt, hogy ha a Márciusi Front szabadon szervezkedik, terebélyesedő tömegmozgalommá válhatott volna. Olyan tömegmozgalommá, amelyben egyetemi hallgatók, fiatal értelmiségiek és a parasztság egymásra talál. Fentről, de történelmi távlatból is az a kép bontakozik ki, hogy egy radikális és nemzeti baloldali politikai programnak lehetett volna tömegbázisa, mint ahogy a szélsőjobb térfélen ennek jelei megmutatkoztak és ezt egyre inkább megtapasztalta a Horthy-rezsim is.

³ Uo. 177.

⁴ Ezt az összetartást fejezi ki Illyés Gyula 1938-ban írt verse, a Csönd, ami a népi írók perbefogásához készült.

Nyugodni vágy az uraság –
kiméld az ablakát.
Vánkosba sírjon, aki sír, hasát
kucsmával fedje, ha korog,
s ha üvöltene, kapja be saját
öklét, még így a jobb.

Béke van, áldás, nyugalom
és minden a helyén!
Működik, mint jó gépezet a hon:
jó pontosan a tél, „henyél”
a földműves, a tyúktolvaj oszon
és a bíró – ítél!

Barátaim, bár szánkra csap
az állam, zord apánk,
anyánk, a lány nemzet karjába kap,
megérti rettentő hibánk,
lesz kor, hogy büszkén még azért mutat
árváira, reánk.

Barátaim, kik megdagadt
ajakkal hallgatunk,
rakjuk, csak rakjuk, mit a szív, az agy
tárnáiba ma elrakunk.
Kérdez a sors még sokat, sokakat!
Legyen elég szavunk.

⁵ Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk 2. része a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülésének csorbítása, illetve hitele sértése ellen fogalmazódott, és azt vétségnek nevezve öt évig terjedő fogházbüntetés kiszabására adott lehetőséget a bíróságnak.

Különben a mozgalom életképességét, sőt lendületét 1937 vége, 1938 eleje, tehát a szabad szervezkedés ideje tényszerűen igazolta. A kor fullasztó közegében az egyetemisták szinte szomjúhozták a radikalizmust. Márpedig a népi írók politikai nézetei vitathatatlanul radikálisak voltak, mondhatni rendszerkritikaiak. Másrészt nem fért kétség hitelességéhez. Ezt az írók irodalmi munkássága és nem utolsósorban származása garantálta. Volt benne lendület, erő. Nagyon fontos volt, hogy újszerűen tudott magyar lenni. Ennek magva az emancipatorikus nemzeti hitvallás. A szegénységbe élő, de a szegényeket tisztelő népi gyökerekre épített, ez összekapcsolódott a parasztság (tágabban az alsóbb néposztályok) felemelésének követelésével és egy ehhez kapcsolódó pozitív értelmiségi szerepmintával, amelynek egyenlősítő, ugyanakkor felszabadulást hirdető arca volt. Magyar szabadságharcot hirdetett, de olyat, amely mélyen demokratikus szándékokkal volt telített.

Pontosan meghatározott ellenségképpel is rendelkezett a program: ez az állagörző úri világ volt, amit egyszerre nevezett feudalizmusnak és kapitalizmusnak. Ehhez társult a külső ellenség megnevezése, a nagy hatalmi – elsősorban német – imperializmus, amely súlyosan veszélyeztette hazánk függetlenségét. (Erre az 1938. március 12-13-án végrehajtott Anschluss ráerősíthetett volna.) Ebben a keretben volt a program antiliberális, antifasiszta, és antirasszista.

Külön ki kell emelni a népi írók szellemi és politikai tehetségét, a többfelé beszélni tudás képességét. Megértették magukat nemcsak az értelmiséggel, az egyetemi hallgatókkal, de a parasztság képviselőivel is.

Donáth Ferenc több évtized múltán, 1983-ban egy Szegeden elhangzott előadásában a Front megalakulását és létét a magyar történelem rendkívül jelentős eseményének nevezte.⁶ Olyan mozgalom volt, amely a német imperializmus feltartóztatathatlan előrenyomulása időszakában jelent meg, és azzal szemben tömegeket tudott volna mozgósítani. „Erre – írta – nem nagyon volt példa, Kelet-Európában egyáltalán nem...” Miért volt szokatlanul hatásos a kezdeményezés? Erre így felel: azért, „mert úgy volt magyar, hogy a magyar valóságból indult ki. A megfogalmazott követelések egy megalázott, megfélemlített nép lelkében élő vágyak és kívánságok voltak. Az emberhez méltó élet utáni vágyat fogalmaztuk meg, ez tette hitelessé ezt a programot.”⁷ No és az, hogy nem volt benne semmi germanitás, semmi idegen adaptáció. Szóhasználatuk nem volt ködös, fogalmaik pontos jelentéssel bírtak. Nem volt szó populizmusról. Például az, hogy népi, pontosan azt jelentette, hogy olyan társadalmat akarnak képviselői, amelyben a közvetlen demokrácia különféle elemei helyet kapnak. Szemben áll a diktatúrával, de a polgári demokráciánál is több. Erre épült Erdei Ferenc jól kimunkált elképzelése a köz- és államigazgatás átalakításáról, és az autonóm szövetkezeti társadalom kialakításáról.

*

A Márciusi Front szétverésének harmadik tényezője sajtójának megfojtása volt, ami mind a Hidat, mind a Választ, mint a Továbbot érintette, különösen miután 1938 szeptemberétől bevezették az előzetes cenzúrát.⁸

Világos, hogy a Márciusi Front megszűnése a belső ellentétek mellett elsősorban az összehangolt hatósági ellehetetlenítésnek köszönhető. Ebben a rendőrségnek és a csendőrségnek, valamint a velük együttműködő ügyészségeknek és bíróságoknak egyaránt szerepük volt. Ez a rendszer 1937–1938-ban már nagy gyakorlattal rendelkezett, és a Horthy-rezsim antidemokratikus jellegéhez nagymértékben hozzájárult. Ugyan manapság emlékeztetőpolitikai rehabilitációja folyik a

⁶ Donát Ferenc: A Márciusi Fronttól Monorig. Tanulmányok, vázlatok, emlékezések. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Századvég közös kiadás, Budapest, 1992. 255.

⁷ Uo. 258.

⁸ A Továbbot 1938 szeptemberében lefoglaltatta a vizsgálóbíró a terjesztés előtt, és az 1921. II. tc. 1 §-ába ütköző büntett kísérlete miatt indított eljárást. Újhelyi Szilárd, Zöld Sándor és mások.

csendőrségnek, a szakirodalom megerősíti azt a korabeli képet, amit akkor a progresszív tényezők sokszor megfogalmaztak róla.⁹ A főbb jellemzők a következők:

1. A rendszer indulásánál a köztörvényes bűncselekmények és politikai bűncselekmények összekeverése és a radikális baloldallal szembeni alkalmazása.
2. A kommunista mozgalom, a radikális baloldali mozgalmak büntetőjogi kezelése, legalitásuk lehetővé tételének nem, vagy egyes esetekben időleges engedélyezése.
3. Később a politikai bűnözés ideologikus értelmezése: őszirózsás forradalom, a tanácsköztársaság, az idegen hatalmak kiszolgáltatásának, azaz az ügynökségnek, hazaárulásnak az összekapcsolása. Helyenként az itthoni baloldali mozgalmak idegenként való kezelése.
4. A legális politikai pártok és szervezetek folyamatos államrendészeti ellenőrzése, a véleménynyilvánítási szabadság erős korlátozását jelentette.
5. Ezt egy antikommunista, irredenta, antiszemita, antiliberalis és militarista ideológia alapozza meg, amelyet Kornis Gyula fogalmaz meg a húszas évek elején, (aki az Imrédy-kormány idején, 1938 májusától lett házelnök).
6. Brutális kezelése a kommunistagyanús, kommunista letartóztatottnak, tehát megfélemlítő, illetőleg terrorisztikus rendőri-csendőri magatartás. Kínzások, például az ideiglenesen legális Vági-párt vezetőjével szemben. A félelem és túldimenzionált veszélyérzet fenntartása a baloldaltól a polgári rétegek előtt.
7. Helyenként a veszélyes paraszti elégedetlenséget katonai erővel verték szét.
8. A csendőrség általában a baloldali mozgalmakat összemosva lépett fel, hogy teljes mértékben kiküszöbölje ezek térnyerését ebben a társadalmi rétegben.
9. Nem lenne érdektelen a rendvédelmi szervek összetételének szociológiai vizsgálata: milyen mértékben jellemezték ezt a csoportot politikai attitűdök, jobb és szélsőjobb orientáció. Különösen érdekes lenne megvizsgálni a világháborús korszak militarizmusának hatását.
10. Különösen a csendőrség módszereiben jelent meg a lenézés és előítéletesség, vagyis hogy eleve ellenségként kezelték a civil kezdeményezéseket, legyen az bérmozgalom, aratósztrájk, avagy tüntetés. Sőt a turista-, a dalárda- és sportegyesületek tagjai is gyanúsak voltak.

Az egyetemi hallgatók, értelmiségiek között a szabad mozgás az utakaz a Márciusi Front felé vezethette volna. A Front megfojtása után azonban ez lehetetlenné vált. Sokakat a radikalizmus vágya a szélsőjobb irányába terelte. A nyilas mozgalom sodrása ebben az időben Szálasi Ferenc letartóztatása ellenére, vagy éppen ezért még a hatalom számára is meglepő módon erősödött. Hozzá kell azonban tenni, hogy a kormányerők jóval kevésbé fosztották meg eszközeitől a szélsőjobbot, amelynek csak sajtója többszöröse volt a népi íróknak. (Az Összetartás úri, szalonnyilas lapból 1938 nyarán lett utcai tömegszennylap.) 1938-at egyébként is rendkívül aktív nyilas mozgalom jellemezte. Ez az esztendő a mozgalom éveként vonult be a nyilas emlékezetbe, a tömegdemonstrációk, zsidók és mások elleni atrocitások sorozata miatt. Demagógiájuk nem ismert határt, gondoljunk csak az ország művelt területeinek háromnegyedét érintő 10 millió holdas földreform ígéretére. Mégis jó, ha leszögezzük, hogy a hatalmon lévők felelőssége a nyilasok előretörésében nem letagadható.

A baloldallal szembeni jóval kíméletlenebb magatartás a népi írókban és a hozzájuk politikai szempontból közel állókban tovább gyülemlő ellenszenvet váltott ki az egész rendszerrel szemben. A megalázottság átélése, az elfojtott tettekrekszség a háború kitörését követően egyre erőteljesebb lett. Elég újra kézbe venni és olvasni a tudatosan felejtésre ítélt két háború között, vagy a második világháború alatti Illyés Gyulát, illetve műveit. Azt az utat, amit 1930 és 1940 között bejárt.

⁹ Varga Krisztián: Az ellenforradalmi rendszer baloldal elleni rendőrségi nyomozásai 1919–1944. (Kézirat)

Elegendő az *Ime az én népem...*, *A Próféta* című 1930-1931-ben megjelent és a *Mindent megértesz* című tíz évvel későbbi verseire utalni.

S ezt követően kellett átélniük a háború borzalmait, a vereség traumáját. Az egyre erősödő kiszolgáltatottság az alávetett társadalmi csoportokban, értelmiségiekben erős indulatokat cementált össze, és mély lelki nyomokat hagyott. Hogy ezek hogyan vezettek 1945 után ellenreakciókhoz, sőt bosszúhoz, azt Veres Péter, 1946-os Válaszban megjelent írásának egy részlete érzékelteti:

„VOGELFREI

Ezt az ellenszenves és magyarra lefordíthatatlan szót a Horthy-korszakban tanultam meg, amikor én magam is „vogelfrei” voltam. A szó nyelvtani értelmében „szabad madár”-t jelent, de magyarországi értelme: *törvényen kívül állni*. Egész életemben 1919 nyarától, a forradalom bukásától kezdve, törvényen kívül álltam. Borzalmas sors volt: csak most látom igazán. Se jog, se törvény, se bíró: mindig lapulni, mindig kussolni, az igazságot félve, vagy körülírva, vagy elbujtatva kimondani, vagy fogcsikorgatva magamba nyelni: ez volt az életem.

De ez még hagyján. Bennem is volt ugyan már egy csendőr-idegesség és beteges undor kakastoll, szurony és hivatal iránt, de a feleségemben ez az undor hidegrázássá, az apró gyerekimben meg rémületté fokozódott. A csendőrökben ugyanis a legkisebb úrral szemben is volt valami kényszeredett illedelmesség, de a paraszttal szemben nem éreztek sem erkölcsi, sem ízlésbeli, sem illemszerű kötelezettséget. Ne menjünk a részletekbe, mert hogy mi volt a helyzet, arra elég egyetlen példa. 1932-ben a szociáldemokrata párt országos szervezkedést kezdett és volt is eredménye. Paraszti tömegek mozdultak meg országszerte. De a csendőrök is megmozdultak. Ennek is volt eredménye: néhány halott és sok-sok összevert paraszt. Így többek közt Sarkadon is bevitték a szociáldemokrata vezetőket és véresre verték őket. Annnyira, hogy bár a községi és tisztiorvosok ilyesmiről nem igen vettek látteleletet, itt már elkerülhetetlen volt. A gyulai tisztiorvos látteleletet vett fel a verésről. Így persze bíróság elé kerültek a csendőrök. Bíróság elé kerültek és – felmentették őket a láttelelet ellenére. Egyetlen csendőrt büntettek meg – ha jól emlékszem 50 pengőre –, aki az egyik vezetőnek, ottani órásmesternek egyebek közt azt mondta, hogy „bűdös zsidó”. Ezt is feleket elleni izgatásért büntették meg és nem a verésért. Akik a parasztokat és az elnököt – aki egyébként kisbirtokos paraszt volt – összeverték, nem kaptak semmi büntetést.

Jómagam is jártam így néhányszor, ismerem hát, hogy mi az: törvényen kívül állni.

Nem a gyűlölködés szításáért, nem bosszúvágyból írom meg ezeket, hanem azért, mert amióta pártelnök vagyok, a kétségbeesett emberek, illetve asszonyok engem is felkeresnek, hogy segítsek, hogy mentsem meg, vagy szabadítsam ki azt, aki nekik kedves. Akire ma azt mondják, hogy nyilas vagy fasiszta, az elveszett ember, az előtt bezárul minden kapu, az ma „vogelfrei”.

[...]

Mondom, én értem és érzem a sorsukat, és ismerem a sírást és a fogaknak csikorgatását. Segíteni nemigen tudok. Ez a történelem. Egyetlen megoldás: a szenvedni tudás. A bűnösök és ártatlanok mindig együtt szenvednek: a mi korunk és mi nemzetünk se kivétel. Gyenge vigasz a szenvedőknek. Igen; de én nem is vigasznak szántam, csak azért, hogy megmondjam: a keserű ég alatt viseld ember a sorsodat.”¹⁰

Nem vitás, hogy Veres Péter élesen vette észre a magyar sorsrontás egyik jellegzetességét, tagadása, sajnálkozása ellenére mégis jóváhagyta a háború után terjedő jogfosztást. Folytatódott ez 1948 után, aztán 1956 után, hogy enyhüljön néhány évtizedre.

S napjainkban mi következik? Újra itt van az igazságtalan, előítéletes számonkérés. Vogelfreieket teremtünk. Vogelfreiek vagyunk.

Feitl István

¹⁰ Válasz, 1946. 177–178.